

REKABET FORUMU

HUKUK-EKONOMİ-POLİTİKA

Kasım 2018, Sayı: 120

Rekabet Derneği, 20 Mayıs 2004 tarihinde kurulmuş bir sivil toplum örgütüdür. Derneğin amacı Türkiye’de rekabet ortamının ve rekabet kültürünün gelişmesine katkıda bulunmaktır.

Bu dergide ileri sürülen görüşler yazarlarına ait olup Rekabet Derneği’ni bağlayıcı değildir.

Web: www.rekabetderneği.org

KENTLER ARASI REKABET VE KENT REKABETÇİLİĞİ

Prof. Dr. Erdal Türkkan (erdalturkkan@hotmail.com)

Kentler arası rekabet kavramı, kent yönetimi ve paydaşlarının bölgesel, ulusal ve küresel düzeyde sermaye başta olmak üzere, kaliteli insan kaynaklarını cezbetme ve kamu kaynaklarından daha yüksek pay alarak rakiplerine göre üstünlük kazanma güdüsüyle ve stratejisiyle hareket etme ve yapılanma çabasını ifade etmektedir. Kent rekabetçiliği ise, esas itibariyle kent yönetiminde ve yönetim süreçlerinde kentlerin rekabet üstünlüğü kazanmasını sağlayan faktörlerin belirleyici rol oynaması olarak tanımlanabilir. Türkiye’de ve dünyada kentler arasında rekabet (competition between cities), kentlerarası rekabet (interurban competition), kent rekabetçiliği (urban competitiveness) rekabetçi kentler (competitive cities) gibi kavramlar giderek daha fazla kullanılır hale gelmiştir. Geçmişte bölge düzeyindeki çalışmalar kentler düzeyinde de yapılmaya başlanmıştır. Hatta ilginin giderek bölgeler arası rekabetten kentler arası rekabete kayma eğiliminde olduğu gözükmektedir. Bu yazının amacı kent rekabetçiliğinin ve kentler arası rekabetin sebeplerini ve sonuçlarını, teşebbüsler arası rekabet ve rekabetçilik bağlamında açıklığa kavuşturmaya çalışmak olacaktır. Bu çerçevede kentler arası rekabetin istenilir olup olmadığı ve kent rekabetçiliğinin gerekleri sorgulanacaktır.

Bu yazıda önce kentler arası rekabet dinamiğinin teşebbüsler arası rekabet süreçlerini etkileme potansiyeli ele alınacaktır. İkinci olarak, teşebbüsler arası rekabetin kent rekabetçiliğini ve kentler arası rekabeti etkileme potansiyeli üzerinde durulacaktır. Nihayet kamunun kentler arası rekabeti nasıl etkilediği üzerinde durulacak ve son olarak da kentler arası rekabetin istenilirliği ve kent rekabetçiliğinin temel belirleyicileri kısaca özetlenmeye çalışılacaktır.

1) Kentler Arası Rekabetin Teşebbüsler Arası Rekabet Süreçlerine Etkileri

Kentler arası rekabet ve kent rekabetçiliği, rekabet süreçlerini iki boyutta etkilemektedir. İlk olarak kentler arası rekabet, teşebbüslerin rekabet gücünü önemli ölçüde etkilemektedir. İkinci olarak kentler arası rekabet, piyasa yapısını ve firma davranışlarını etkilemektedir.

1.1) Kentler Arası Rekabetin Firmaların Rekabet Gücüne Etkisi

Kentleri rekabetçi kılan faktörler, o kentte faaliyet gösteren teşebbüslerin rekabet güçlerinin artmasına imkan vermektedir. Bu artışlar esas itibariyle kent rekabetçiliğinin yarattığı dışsal ekonomiler, ölçek ekonomileri, ağ ekonomileri ve boyut ekonomileri ile ilişkilidir.

Kent Rekabetçiliğinin Yarattığı Dışsal Ekonomiler: Dışsal ekonomiler, bedeli ödenmeden yararlanılan faydalar ve katlanılmayan maliyetleri veya fiyat sistemine yansımaya fayda ve maliyetleri ifade eder. Kent rekabetçiliği bu açıdan tüm sektörlerde faaliyet gösteren firmalara önemli avantajlar sağlayabilir. Kent rekabetçiliği bağlamında oluşturulan organize sanayi bölgeleri, serbest bölgeler, ulaştırma ve haberleşme ağı, eğitim altyapısı, AR-GE altyapısı, sağlık altyapısı ve sektörel düzeyde oluşturulan diğer altyapılar (konut, ticari merkezler, turizm tesisleri, tarımsal faaliyetler vs.) mevcut teşebbüslere önemli dışsal avantajlar sağlama potansiyeline sahiptir. Bu şekilde mevcut firmaların bazı girdileri daha düşük bir maliyetle veya hiçbir maliyete katlanmadan elde etmesi söz konusudur. Bu tür alt yapıların firmalara bir çeşit fırsat yaratma ve tehdit savuşturma ekonomisi sağlaması da üzerinde durulması gereken bir dışsal avantajdır.

Dışsal ekonomiler kavramı sadece pozitif dışsallıkları değil, negatif dışsallıkları da ifade etmektedir. Kent rekabetçiliği, pozitif dışsallıkların maksimizasyonu yanında negatif dışsallıkların minimizasyonunu da hedefleyen bir yaklaşımdır. Bu açıdan her kentin ortak sorunu olan çevre kirliliğinin ve çevre çirkinleşmesinin önlenmesi özellikle turizm, tarım gibi faaliyetler açısından önemli bir avantajdır. Organize sanayi veya turizm bölgeleri düzeyinde oluşturulan arıtma tesisleri de firmalara önemli maliyet avantajı sağlamaktadır.

Kent rekabetçiliğinin yarattığı boyut ekonomileri: Kent düzeyinde boyut ekonomileri, esas itibariyle kent nüfusunun ve kentte yaratılan toplam gelirin artmasından kaynaklanan ve o kentte yerleşik tüm bireylerin ve teşebbüslerin yararlandıkları ek avantajlardır. Kent rekabetçiliği, kentlerin cazibesinin artmasında önemli ölçüde etkili olmaktadır. Bu çerçevede kentin daha fazla göç alması, daha yüksek miktarda sermaye ve daha çok sayıda girişimci cezbetmesi söz konusudur. Bu çerçevede kent rekabetçiliğinin kişi başına gelirin daha hızlı bir biçimde artmasına yol açması, yani kent gayri safi hasılasının kent nüfusundan daha hızlı artması söz konusudur.

Boyut ekonomilerinin oluşumunda tüm mal ve hizmet piyasalarının boyutunun artması önemli bir faktördür. Boyut ekonomileri, daha düşük boyutlu piyasalarda yapılabilmeyen faaliyetlerin yapılabilirliğini artırma etkisine sahiptir. Boyut ekonomilerini besleyen bir diğer dinamik, yakınlık ekonomileridir. Bir kentte gerek

bireylerin, gerekse teşebbüslerin ihtiyaçlarının büyük bir bölümünü düşük maliyetle karşılayabilmesi önemli bir avantaj oluşturmaktadır.

Şüphesiz kent boyutunun optimal bir düzeyi vardır. Bu düzeyin aşılması durumunda çeşitli darboğazların ve eksi boyut ekonomilerinin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu çerçevede kent rekabetçiliğinin önemli işlevlerinden birisi kentin optimal boyutta gelişmesini sağlayacak tedbirlerin alınmasıdır.

Ekonomik anlamda kent boyutu kavramı coğrafi boyuttan daha büyük olabilir. Burada kentin yoğun ekonomik ilişkide olduğu etki alanları söz konusudur. Kent rekabetçiliği, bu ekonomik etki alanının genişletilmesini de kapsayan bir anlayış ile yürütülmektedir. Bu etki alanı sektörden sektöre farklılıklar gösterebilmekte ve bazı sektörlerde bölgesel, ulusal, hatta küresel bir boyut kazanabilmektedir.

Ölçek ekonomileri: Ölçek ekonomileri, firmaların boyutunun artmasına bağlı birim maliyet azalışlarını ifade etmektedir. Rekabetçi bir ekonomide firmaların minimum etkin ölçekte kurulması esastır. Kent rekabetçiliğinin yarattığı dışsallıklar ve boyut ekonomileri, ölçek ekonomilerinden daha fazla yararlanılmasını mümkün kılan ve teşebbüslerin minimum etkin ölçekte kurulmasını kolaylaştıran bir ortam yaratmaktadır.

Minimum etkin ölçek, sektörden sektöre önemli farklılıklar göstermektedir. Bu çerçevede belli bir kentte bazı faaliyetlerin oluşabilmesi o kentin ölçek ekonomilerinden yararlanmaya elverişli bir konumda olması ile ilişkilidir. Örneğin bir turizm kentinde ölçek ekonomilerinden azami, yararlanan bir çimento fabrikasının kurulması anlamlı olmayacaktır. Diğer taraftan ölçek ekonomileri, geniş organize (her türlü altyapıya sahip) yerleşim alanlarının makul fiyatlarla teminini gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede kent rekabetçiliği, ölçek ekonomilerinden minimum negatif dışsallık yaratarak yararlanılmasını mümkün kılacak tedbirlerin alınmasını da gerekli kılmaktadır.

Ağ ekonomileri: Ağ ekonomileri, belli bir ürünü kullananların sayısının artmasından kaynaklanan ek avantajlardır. Bu ekonomiler, network sanayileri denilen alanlarda önem kazanmaktadır. Ağ ekonomilerini, erişme ve erişebilme imkanının artmasından kaynaklanan avantajlar olarak da tanımlamak mümkündür. Örneğin telefon abonelerinin sayısı arttıkça, telefon aboneliğinin sağladığı fayda artmış olmaktadır. Çünkü bu şekilde aynı araçla daha çok kişiye erişme imkanı ve bu kişilerin de başkalarına erişebilme imkanının artması söz konusudur. Ağ ekonomilerinin belli bir ağ oluşumunu gerektiren tüm alanlarda daha düşük boyutlarda da olsa görülmesi söz konusudur. Güçlü bir havayolu taşımacılığının geliştiği bir kentte hem mevcut girişimciler başkalarına erişme imkanına kavuşmakta hem de başka girişimcilerin bu imkandan yararlanması söz konusu olmaktadır. Ağ ekonomisi olgusunun başka alanlarda da etkili olduğu söylenebilir. Örneğin, ancak belli boyutta talep olması halinde gerçekleştirilecek sanatsal faaliyetleri bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Büyük metropollerde sanatsal faaliyetlerin yoğunlaşması hem bu faaliyetlere ilgi duyanların sayısının artması hem de bu kentte faaliyet göstermek isteyenlerin geniş bir kitleye ulaşabilme imkanına sahip olması ile ilişkilidir. Yani sanatseverlerin sayısının artması her sanatseverin başka sanatçılara erişebilme şansını da arttırmış olmaktadır.

Şüphesiz kent rekabetçiliğinin ağ ekonomilerinden en üst düzeyde yararlanılmasını sağlayacak bir vizyonla hareket etmeleri de önem arz etmektedir.

1.2) Kentler Arası Rekabetin Piyasa Yapısı ve Firma Davranışları Üzerine Etkisi

Kentler arası rekabetin veya kent rekabetçiliğinin, piyasa yapısı ve firma davranışları üzerinde çeşitli etkiler yapması söz konusudur.

Giriş kolaylığı yaratma etkisi: Kent rekabetçiliğinin giriş engellerini önemli ölçüde azaltarak çeşitli piyasalara girişi kolaylaştırıcı bir etki yaptığı söylenebilir. Çünkü kent rekabetçiliğinin yol açtığı dışsal ekonomiler, boyut ekonomileri, ağ ekonomileri ve ölçek ekonomilerinin mevcut firmaların rekabet gücünü artırma yanında bazı giriş engellerini de ortadan kaldırması veya yumuşatması söz konusudur. Bu etkinin rekabet ortamını iyileştirici sonuçlar doğurması beklenebilir. Bu çerçevede kent ekonomisinde oluşan tekelci piyasaların zaman içinde daha rekabetçi piyasalara dönüşmesi mümkündür.

Potansiyel rekabeti güçlendirme etkisi : Girişin kolaylaşması potansiyel rekabetin de artması anlamına gelmektedir. Girişin kolaylaştığı bir piyasada, yerleşik firmaların piyasa güçlerini kullanırken dikkatli davranmaları ve potansiyel giriş tehdidini hesaba katarak fiyatlarını rekabetçi bir düzeyde tutmaları gerekir.

Yatırımları saptırma etkisi: Kentler arası rekabetin, yatırımları rekabet üstünlüğü kazanan kentlere doğru yönlendirmesi beklenebilir. Kentler arası rekabette geri sıralarda kalan kentlerde faaliyet gösteren bazı teşebbüslerin daha rekabetçi kentlere kayması veya bu teşebbüslerin yeni yatırımlarını rekabetçi kentlere yönlendirmesi de söz konusu olabilir. Ancak bu tür durum veya olasılıklar, rekabetçi olmayan kentleri dönüştürme etkisi de yapabilir. Burada önemli olan husus, rekabet sürecinde firmaların rekabet üstünlüğünün ikinci plana düşmesi ve kentlerin rekabet üstünlüğünün belirleyici hale gelmesidir.

Yatay koordinasyonu teşvik ve kolaylaştırma etkisi: Kent rekabetçiliği, bu kentlerde yerleşik rakip firmaların sık sık bir araya gelmesini ve kentin cazibesini arttıracak ortak stratejiler geliştirmesini teşvik edebilir. Bu durum, bazı hallerde rakip firmalar arasında rekabeti azaltıcı bir koordinasyon hareketlerinin ortaya çıkmasını kolaylaştırabilir. Şüphesiz böyle bir koordinasyonun rekabeti azaltıcı etkiler yapması söz konusudur. Ancak giriş engellerinin azaltılması, bu tür koordinasyonları caydıran veya etkisiz hale getiren sonuçlar doğuracaktır.

Coğrafi kümelenmenin yarattığı dikey koordinasyon kolaylığı: Coğrafi kümelenmenin ve kent rekabetçiliğine yönelik ortak çabaların yatay koordinasyonu ve ayrımcılığı da kolaylaştırıcı etkiler yapması olasıdır. Belli sanayi dallarında yürütülen kümelenme politikaları bu dikey ilişkilerde rekabetin rolünü azaltıcı sonuçlar doğurabilecektir. Ancak burada da kent rekabetçiliğinin yarattığı giriş kolaylıkları, işbirliği alanlarının daha optimal bir biçimde kullanılmasını teşvik edecektir. Her halde kent rekabetçiliği sağlanırken kümelenme stratejisinin rekabetçi bir temelde oluşturulması büyük önem arz etmektedir.

2) Firmalar Arası Rekabetin Kent Rekabetçiliğine Etkileri

Firmalar arası rekabetin ve firma rekabetçiliğinin de kent rekabetçiliğini etkilemesi söz konusudur. Bu açıdan doğrudan ve dolaylı etkilerden söz etmek mümkündür.

2.1) Firmaların Kent Rekabetçiliği Sürecine Doğrudan Katkıları

Yaşanan tecrübeler ve yapılan gözlemler, firmaların içinde yer aldıkları kentin ve bölgenin sorunlarına oldukça duyarlı olduklarını ve kent rekabetçiliğinin gelişmesi için gönüllü çaba sarf etme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Her halde yerleşik firmaların kent rekabetçiliğine doğrudan katkıda bulunmalarını teşvik eden çeşitli mekanizmalar oluşturulmuştur. Firmaların sektörel düzeyde veya yerel düzeyde oluşturdukları sivil toplum örgütleri, konuyla az ilgili olan teşebbüs sahiplerini de kent rekabetçiliği sürecine doğrudan katkıda bulunmaya zorlamaktadır. Bu katkılar, çeşitli süreçlerin işleyişinde yol gösterici ve yaratıcı öneriler sunmaktan, doğrudan finansal katkılar yapmaya kadar çeşitli şekillerde alabilmektedir.

2.2) Firmaların kent rekabetçiliğine dolaylı katkıları

Firmaların kent rekabetçiliğine dolaylı katkıları, kent rekabetçiliğine katkıda bulunmak amacıyla bağımsız olarak kendi gelişmeleri için gösterdikleri çabaları ifade etmektedir. Her firmanın kendi rekabetçiliğini geliştirmek için yaptığı çabaların, kentlerin rekabetçiliğini de olumlu yönde etkilemesi söz konusudur. Firmaların kent rekabetçiliğine dolaylı katkıları, doğrudan katkıları kadar hatta ondan daha önemli olabilmektedir. Aslında her firma bir cazibe merkezi işlevi görmektedir ve kentin cazibesine de katkıda bulunmaktadır.

3) Kamunun Kent Rekabetçiliğine Etkileri

Kent rekabetçiliğinde valilik, belediye başkanlığı, kent konseyi, ticaret ve sanayi odaları, organize sanayi bölgesi yönetimleri, serbest bölge yönetimleri, üniversiteler ve çeşitli sivil toplum kuruluşları önemli etkilere sahiptir. Bu kuruluşların bir bölümü merkezi hükümete bağlı bir kısmı ise yarı özerk veya merkezi hükümetten bağımsız olmakla birlikte onunla ilişki halinde olan ve kar amacı gütmeyen kamu yararına kuruluşlardır. Kamunun kent rekabetçiliğine etkilerini birkaç boyutta değerlendirmek mümkündür.

3.1) Kamunun Teşvik Sistemi Yoluyla Oynadığı Dengeleyici Rol

Prensip olarak kamunun kent rekabetçiliğinde rekabetçi olamayan kentler lehine pozitif ayrımcılık yapması beklenir. Kamu bu pozitif ayrımcılığı, gerice bölgeler ve kentlere daha fazla teşvik vermek ve daha fazla kamu yatırımı yapmak yoluyla gerçekleştirmektedir. Ancak kamunun bu yaklaşımının çoğu zaman beklenildiği ölçüde etkili olamadığı gözlenmektedir. Bazı kentlerin ve bölgelerin cazibesi kamu destekleriyle dengelenemeyecek kadar büyük ve etkili olmaktadır. Ancak bu destekler kentler arası rekabetin, az gelişmiş yörelerdeki kentler aleyhine yaratabileceği olumsuz etkileri bir ölçüde telefi etme imkanını yaratmaktadır.

3.2) Kamunun Altyapı Politikalarıyla Oynadığı Dengeci Rol

Kamunun teşvik sistemi dışında kentler arası rekabeti etkilemede sahip olduğu bir diğer enstrüman fiziki ve sosyal altyapı yatırımlarıdır. Bu yatırımlar gerice yörelerde yer alan ve rekabetçi olmayan bazı kentlerin nispi avantaj ve üstünlüklerini değerlendirebilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu anlamda kamunun kentler arası rekabet sürecine yapabileceği en olumlu katkı budur. Bu katkı sürece geç başlayan kentler açısından bir çeşit fırsat eşitliği yaratmaktadır.

3.3) Kamunun Sınai Kamu Yatırımlarla Oynayabileceği Rol

Geçmişte kamunun dezavantajlı bölge ve kentler için yapabileceği en etkili katkının sınai kamu yatırımları olduğu düşünülmüş ve bu çerçevede hareket edilmiştir. Ancak yaşanan tecrübeler, bu yaklaşımın sınırlı bir etki yarattığı ve kentlerin rekabet gücünü beklenen ölçüde arttırmadığını göstermiştir. Her halde devletin asli görevleri kapsamında olan fiziki ve sosyal altyapıyı ihmal ederek özel sektörün yapabileceği alanlara yönelmesinin yanlış bir öncelik tercihi olduğu söylenebilir.

3.4) Kamunun Altyapı Darboğazını Giderme Rolü

Bazı kentlerin hızla gelişmesi ve rekabetçi bir yaklaşımla hareket etmesi, bu kentlerde oluşan altyapı darboğazının giderilmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Bu çerçevede kamunun rekabetçi kentlerin altyapı darboğazını gidermek için önemli miktarda kaynak ayırması söz konusu olmuştur. Kamunun gelişmiş kentlere yönelik altyapı tercihlerinde bu kentlerin oy potansiyelinin ve siyasi tercihlerinin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu durum, kentler arası rekabette kamunun rolünün adil rekabet kuralları ile daha uyumlu bir çerçevede ele alınması gerektiğini göstermektedir.

4) Kentler Arası Rekabetin İstenilirliği ve Kent Rekabetçiliğinin Gereklere

Kentler arasında rekabetin istenilir olup olmadığı üzerinde durulmaya değer bir sorudur. Bu soru ilk olarak, kentler arası rekabetin bazı kentler aleyhine sonuçlar doğurup doğurmayacağı ile ilişkilidir. Bu açıdan yapılması gereken ilk tespit, kentler arası rekabetin bazı kentlerin başka kentler aleyhine gelişmesini sağlayan sıfır toplamlı bir oyun olmadığıdır. Kentler arası rekabet, rakip kentlerin zayıflatılmasını değil, rakip kentlerin kendi cazibelerini artırıp zafiyetlerini giderme yarışına girmesini sağladığı ölçüde istenilir bir olgu haline gelmektedir. Bu çerçevede kentler arası rekabeti regüle eden bir kurumlaşmaya gidilmesi yararlı olabilir. Kentler arası rekabetin olmaması, rakip kentlerin atalet içinde varlıklarını sürdürmeleri sonucunu doğuracaktır. Bu açıdan önemli olan husus, her kentin kendi, mukayeseli üstünlüğünü değerlendirmeye odaklanmasıdır. Böyle bir durumda A kenti, örneğin turizm alanında, B kenti de sanayi alanında üstünlük kazanmaya çalışacaktır. Aynı şekilde birbiri ile rakip olan iki turizm kenti de turizm faaliyetini mukayeseli, üstünlüğe sahip olduğu alanlarda güçlendirmeye çalışacaktır. O halde kentler arası rekabet, her kentin kendi mukayeseli

üstünlüğünü değerlendirecek alanlara yönelmesi sonucunu doğuracaktır. Şüphesiz bu süreçte A kentine yönelecek bir faaliyetin B ye kayması veya B kentine yönelecek bir faaliyetin de A kentine kayması söz konusu olabilecektir. Bu süreçte kentlerin ataletten ve rekabetçi olmayan yerleşimlerden kurtulmasının sağlayacağı avantajlar uğranılan bazı kayıpları fazlasıyla telafi edebilecektir.

Kentler arası rekabetin istenilirliğini belirleyen bir başka husus, bu rekabetin teşebbüsler arası rekabeti ve rekabet ortamını nasıl etkileyeceği konusudur. Bu açıdan bakıldığında kentler arası rekabetin giriş engellerini azaltması ve potansiyel rekabet baskısını artırması çok önemli pozitif noktalardır. Bu çerçevede kentsel organize kümelenmelerin giriş engeline yol açmayacak şekilde dizayn edilmesi önem kazanmaktadır. Diğer taraftan kentler arası rekabetin teşebbüslerin yerleşim ve sektörel tercih kararlarını kentlerin mukayeseli avantajlarına göre yönlendirmesi daha kaliteli bir rekabet sürecinin oluşmasına önemli katkılar sağlayabilir. Aynı şekilde kent rekabetçiliğinin dışsal ekonomilerden, boyut ekonomilerinden, ağ ekonomilerinden ve ölçek ekonomilerinden en iyi şekilde yararlanarak yürütülmesi önemlidir. Nihayet devlet müdahalelerinin keyfilik ve siyasi kaygılardan uzak olarak kentler arası rekabetin daha adil koşullarda cereyan etmesini sağlayacak şekilde yapılması da istenilirliği besleyen önemli bir koşuldur. Bu açıdan kamu ile muhatap olabilecek bir kurumsallaşmaya gidilmesi yararlı olacaktır.